

ABDULLAH BOSNEVÎ'NİN ŞERH-İ CEZİRE-İ MESNEVÎ'SİNDEKİ DİNLEME İLE İLGİLİ BÖLÜMÜN İNCELENMESİ¹

İdris KADIOĞLU*

Özet

Bilindiği gibi Mevlânâ Celaeddîn-i Rûmî (öl.1273) Mesnevî'sini dönemin teamüllerine uyarak Farsça kaleme almıştır. Hem yazıldığı dönemde hem de sonraki yüzyıllarda Farsça bilmeyenler tarafından yeterince anlaşılmadığı için eserin Türkçeye çok sayıda tercüme ve şerhi yapılmıştır. “Cezîre-i Mesnevî” de Mevlevî büyüklerinden Yûsuf Sîneçâk (öl.1546) adlı mutasavvıf bir şahsın eseridir. Cezîre-i Mesnevî toplam üç yüz altmışaltı beyit olup Mevlânâ'nın Mesnevî'sinden yapılan antolojik bir seçkidir. Sîneçâk'ın eseri değişik zamanlarda farklı kişilerce şerh ve izah edilmiştir. Eseri Abdullah Bosnevî (öl.1644) ve İbrahim Cevrî (öl.1654) manzum olarak, İlmî Dede (öl.1611), Abdülmeccid Sivasî (öl.1639) ve Şeyh Gâlib (öl.1799) de mensur olarak şerh etmiştir. Bosnevî'nin şerhi toplam 9097 beyit olup 1628'de tamamlanmıştır. Mevlânâ'nın Mesnevî'si “bişnev/dinle” hitabıyla başlamaktadır. Dolayısıyla hem Sîneçâk hem de Mesnevî şârihleri “dinleme” konusu üzerinde özellikle durmuşlardır. Abdullah Bosnevî, dinleyicilerin anlayış kıtlığı veya anlayışsız dinleyiciler diye Türkçeye tercüme edebileceğimiz “Der beyân-ı bî-derkî-i müstemi'ân” başlıklı sekiz beyitlik

¹ Bu çalışma “Abdullah Bosnevî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'sinde Dinleme Eğitimi” (Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, International Burc University Saraybosna Bosna Hersek, 17-19 Mayıs 2013) başlığıyla sunulan ve özeti yayımlanan tebliğden geliştirilerek hazırlanmıştır.

* Prof. Dr., Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, ikadoglu@gmail.com, https://orcid.org/0000-0002-2671-3768.

bölümde kıt dinleyicilerin özellikleri ve dinleme adabı hakkında önemli dersler vermektedir. Şair, konuşmacı ve dinleyicide bulunması gereken özellikleri açıklamakta, söz ve sohbet adabını izah etmektedir. Bu çalışmada Abdullah Bosnevî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî adlı eserinin bazı bölümleri yeniden okunmuş ve incelenmiştir. Özellikle eserin dinleme ile ilgili önemli bilgiler ihtiva eden bölümü eserin yazma nüshalarına da müracaat edilerek yeniden okunmuştur. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'nin 119 beyitten oluşan konumuzla ilgili bölümünün dil içi çevirisi yapıp beyitlerin karşısına yazılmıştır. Metinlerle ilgili değerlendirmeler yapıldıktan sonra sonuç ve kaynakça bölümü yazılarak çalışma tamamlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Dinleme, Abdullah Bosnevî, Mevlânâ, *Mesnevî* Şerhi.

EVALUATION OF THE SECTION ON LISTENING IN ABDULLAH BOSNEVÎ'S ŞERH-İ CEZİRE-İ MASNEVÎ

Abstract

As it is known, Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî (d.1273) wrote his *Mesnevî* in Persian, following the conventions of the period. Both at the time it was written and in the following centuries, many translations and commentaries were made from the *Mesnevî* to Turkish, since it was not sufficiently understood by those who did not know Persian. "Cezîre-i *Mesnevî*" is the work of a sufi person named Yûsuf Sîneçâk (d.1546), one of the great Mevlevî. *Cezîre-i Mesnevî* consists of three hundred and sixty-six couplets and is an anthological selection from Mevlânâ's *Mesnevî*. Sîneçâk's work has been annotated and explained by different people at different times. Abdullah Bosnevî (d.1644) and İbrahim Cevrî (d.1654) commented on *Cezîre-i Mesnevî* in verse; İlmî Dede (d.1611), Abdülmecid Sivasi (d.1639) and Şeyh Galib (d.1799) also commented in prose. Abdullah's commentary consists of a total of 9097 couplets, and this work was completed in 1628. Mevlânâ's *Masnavi* begins with the words "bishnev=listen". Therefore, both Sîneçâk and other *masnavi* commentators have particularly focused on the subject of "listening". Bosnevî commented on eight couplets titled "der beyân-ı bî-derkî-i müstemî'an". We can translate this title into Turkish as "the listener's lack of understanding or the unsympathetic listeners". Here, important lessons are given on the qualities of the listeners and on the etiquette of listening. Poet Abdullah explains the characteristics that the speaker and the listener should have here. It also explains manners of speech and conversation. In this study, some parts of Abdullah Bosnevî's *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî* were re-read and analyzed.

Keywords Listening, Abdullah Bosnevî, Mevlânâ, *Mesnevî* Commentary.

Dinleme becerisi, anlama teknikleri ve iletişimin temel konularından biridir. Anlamak için dinlemek ne kadar önemliyse, iletişim kurmak için de o denli değerli ve kıymetlidir. Kur'an-ı Kerim "oku" emriyle, manevi bilgi hazinesi Mesnevî ise "dinle" hitabıyla başlamaktadır. Eğitimciler anlamak için okuma ve dinlemenin şart olduğunu, bu ikisi olmadan tam öğrenmenin gerçekleşmeyeceğini her fırsatta dile getirmektedir. Dinleme konusu çoğunlukla Türkçe eğitimi kitaplarında bir bölüm olarak yer almaktadır. Son zamanlarda konuyla ilgili çok sayıda akademik çalışma yapılmış ve yayımlanmıştır. Dinleme eğitimi/becerisi ile ilgili kaleme alınan müstakil Türkçe kitap yayınlarından bazıları şunlardır: (Akçay, ed. 2018); (Aytan, ed. 2022); (Benzer, 2021); (Doğan, 2022); (Kardaş, ed. 2020); (Karagöl, ed. 2021); (Özbay, 2009)... hem bu kitaplarda hem de Türkçe eğitimi kitaplarının anlama teknikleri (dinleme) bölümlerinde dinleme becerisi her yönüyle (teoriden uygulamaya) ele alınmış ve işlenmiştir.

Bu konuyu farklı ilmî çalışmalarda, çok sayıda araştırmacı değişik perspektiflerden ele alarak değerlendirmiştir. Örneğin: "İletişimin en yaygın aracı konuşma; konuşmanın da malzemesi sözlerdir." diyen Yeniterzi, bir söz sultanı olan Mevlâna'nın *Mesnevî*'de söylemeye ve dinlemeye dair ilginç tespitlerde bulunduğunu dile getirmektedir (Yeniterzi, 2007). Temel dil becerileri açısından Ahmed-i Dâî'nin *Vasiyyet-i Nûşirevân* mesnevîsini inceleyen araştırmacılar, bu mesnevîde üzerinde sıklıkla durulan iki beceriden birinin "dinleme" olduğunu tespit etmişlerdir (Kavruk ve Sönmez, 2010, s. 193). Konuyla ilgili yazılan bir makalede bizim de bu çalışmada tespit ettiğimiz bir husus şöyle ifade edilmiştir: "Mevlânâ öğrencinin iyi bir dinleyici olmasını istemektedir. Ona göre 'Yücelik söz söylemede değil, dinlemekte aranmalıdır.' Mevlânâ'ya göre 'Öğretmenin heyecanı ve şevki, öğrencisinin azmindendir.' Bu ifadelerden derse kendini veren ve sürekli öğrenme isteği bulunan öğrencinin öğretmenini motive ettiği anlaşılmaktadır." (Doğan, 2014, s. 354).

Yapılan akademik bir çalışmada Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî'nin *Fihî Ma Fih*'indeki okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileriyle ilintili ifadeler tespit edilmiş, dinleme becerisiyle ilgili tesbit edilen 177 madde değerlendirmeye alınmıştır (bk. Ünal, 2019). Başka bir makede hem bireyin kendi kendini yönetmesi hem de kamu yönetimi açısından *Mesnevî*'nin günümüze ışık tuttuğu, üzerinde durulması gereken yöntemlerden birinin "dinleme" olduğu vurgulanmıştır (bk. Uzun, 2020, s. 48).

Bu çalışmanın temel amacı, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*'nin (ŞCM) 119 beyitten oluşan dinlemeyle ilgili bölümünün tashihli sağlam tam metnini ortaya koymak, beyitlerin dil içi çevirisini yaptıktan sonra elde edilen bulguları yorumlamaktır. Aşağıda dinleme becerisi, Abdullah Bosnevî ve ŞCM üzerinde durulmaktadır. Amacımız dinleme becerisi açısından çok önemli malzeme içeren Mesnevî'nin manzum şerhlerinden birini incelemektir. İncelediğimiz

eserin ilgili bölümündeki yaklaşımların öncelikle Mesnevî şerhleri üzerinde çalışma yapan araştırmacılara, sonra dinleme becerisi üzerinde çalışanlara önemli ölçüde referans olacağı öngörülmektedir.

Abdullah Bosnevî ve Eseri

Abdullah Bosnevî, Hacı Bayram Velî (öl. 1430) halifelerinden Göynük'te medfun Bursalı Bıçakçı Ömer Dede (öl. 1475) tarafından şubelendirilen Bayramiye melamiyesine bağlı kâmil bir şeyhtir. İlk eğitimini doğum yeri olan Bosna'da aldı. Yüksek tahsilini ise İstanbul'da tamamladı. Tahsil hayatından sonra Bursa'ya giderek Bursalı Şeyh Hasan Kabaduz'a (öl. 1601) intisap ederek meratibini tamamladı. Daha sonra Mısır'a ve 1636'da Hicaz'a giderek hac farızasını yerine getirdi. Dönüşte Şam'a uğradı ve Muhyiddîn-i Arabî'nin (öl. 1240) türbesi yakınlarında inzivaya çekildi. Orada bir müddet kaldıktan sonra Konya'ya gitti. Burada Sadreddîn-i Konevî (öl. 1274) ve Mevlânâ'nın türbelerini ziyaret etti ve Konya'da ikamet etti. Bu şehirde 1644'te vefat etti ve vasiyeti üzere Konevî'nin yakınına defnedildi.² “*Hâzâ kabru garîbu'llahi fi arzihî ve semâihî Abdullah el-Bosnevîyyü'r-Rûmiyyi'l-Bayrâmî*” ibâresinin seng-i mezarlarına yazılması vesâyâ-yı 'ârifâneleri cümlesinden olduğu Müstakim-zâde merhûmun *Ahvâl-i Melâmiyye-i Bayrâmiyye* ismindeki eserinde mezkûrdur.” (Bursalı, 1333, s. 43 vd.) Bu ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Abdullah hem Bosnevî hem Rumî, hem de Bayramî olup bu ibare vasiyeti üzere mezar taşına da yazılmıştır. Bosnevî, Muhyiddin Arabî'nin *Füsûsu'l-Hikem* isimli eserine yaptığı şerhten dolayı *Şârih-i Füsûs* olarak şöhret bulmuştur. Bu şerh basılmıştır. *Osmanlı Müellifleri*'nde müellifin altmış tane eserinin adı geçmektedir.

Abdullah Bosnevî'nin 1038/1628'de yazdığı bu eserin adı girişte, *Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî* olarak geçmektedir. 9097 beyitlik bu eser bir giriş ve otuz üç bölümden oluşmaktadır. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'siyle aynı vezinde (fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün) te'lif edilmiştir. Bosnevî, eserine hamdele ve salvele ile başlamakta Yûsuf Sîneçâk'ı Mevleviler içinde kâmil ve ârif-i billah bir “sahib-i şühûd” olarak övmektedir. Onun *Mesnevî*'nin altı cildinden 366 beyit seçerek hoş bir kitap meydana getirdiğini, İlmî Dede adında kâmil bir Mevlevî'nin de bu eseri nesir olarak hem şerh hem de tercüme ettiğini belirttikten sonra kendisinin de bu güzel eseri nazmettiğini söylemektedir. (Güleç, 2004, s. 6; Bankır, 2005, s. 162 vd.)

Abdullah Bosnevî eserini Sultan 4. Murad (1623-1640) döneminde kaleme almıştır. Hâtîme'de:

*Hân Murâd'ıñ devletinde oldı nazm
İtmeye kimse bu nazmı kadha 'azm*

² Abdullah Bosnevî'nin hayatı hakkında daha geniş bilgi için bk. Bursalı, 1333, s. 43 vd.; Güleç, 2004, s. 6; Kara, 1988, s. 87.

“Bu eser, Sultan Murad Han devrinde manzum olarak şerh edildi. Bu nazmı kimse eleştirmeye yeltenmesin” ifadesini kullanmakta ve yazılış tarihi bilgisine yer vermektedir.

Bosnevî, şerh tekniği olarak nazmı tercih etmiştir. Eser manzum bir şerhtir. Başta *Mesnevî*’den ilk on yedi beyit şerh edilmiş, ardından Sîneçâk’ın konulara göre seçtiği beyitler izah edilmiştir. Şair, Farsça beyti verdikten sonra önce beytin tercümesini yapmakta, ardından beyti açıklamaktadır. Şerh kısmındaki beyit sayıları değişiklik arz etmektedir.

Tasavvuf eğitimi ve Mevlevî süluku için, *Cezîre-i Mesnevî* (CM) önemli bir başucu kitabıdır. Tarikatin, özellikle Mevlevîliğin adab ve erkânını, adabı-muaşeretini derviş ve müritlere öğretmek için hazırlanmış bir özellik taşımaktadır. “Dibacede yazılanlardan da anlaşıldığı gibi, *Cezîre*, özellikle Mevlevîliğe giren dervişlerin okuması için yazılmıştır. *Cezîre*deki konu başlıklarına bakıldığında fark edileceği üzere tamamen bir dervişin dikkat etmesi ve bilmesi gereken öncelikli konular yer almaktadır. Bu hâliyle eser *Mesnevî*’ye giriş özelliği de taşımaktadır. Dolayısıyla *Cezîre*, *Mesnevî*’den rast gele seçilmiş beyitlerden oluşmamaktadır. Beyitler arasında mana bakımından bir ilişki düşünülmüş olduğundan yeni bir eser gibi kabul edilmiştir. Bununla birlikte bir derleme olduğu da unutulmamalıdır.” (bk. Güleç, 2004, s. 2)

Cezîre-i Mesnevî ve Şerhleri

On altıncı yüzyılda yaşamış, Mevlevîyye yolu büyüklerinden biri olan Yûsuf Sinâneddîn Rumeli’deki Vardar Yenicesi’ndendir. 1546 (H 953) senesinde İstanbul’da vefât etmiştir. Sîneçâk Yûsuf Baba diye bilinmektedir. Mevlevîyye yoluna mensûb olduğu için Mevlevî nisbesiyle de bilinir. *Mesnevî*’nin altı cildinden 366 beyit seçerek bir kitap meydana getirmiştir. Sîneçâk’ın CM’si değişik tarihlerde farklı şair ve nasirlerce şerh edilmiştir. Eserle ilgili üçü mensur, ikisi manzum olmak üzere toplam beş şerh yazılmıştır³. Bu eserlerin adı, şerh edeni, yazılış tarihi, şârihinin mensubiyeti, biçimi aşağıdaki tabloda bir arada sunulmuştur.

Şârih	Eserin adı	Yazıldığı Tarih	Tarikati	Biçimi
İlmî Dede	<i>Lema’ât-ı Bahri’l-Ma’nevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî</i> ⁴	1571	Mevlevî	Mensur

³ Türk edebiyatında *Cezîre-i Mesnevî* şerhleri konusunda daha geniş bilgi için bk. Hidayetoğlu, 1986; Arslantürk, 1996; Güleç, 2004; Bankır, 2005; Mengüç, 2005; Demirel, 2007; Çoban, 2014; Uysal Bozaslan, 2016.

⁴ Bu eser üzerinde Hilal Tuğba Mengüç (2005) tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

Abdulmecid Sivasî	<i>Şerh-i Cezîre-i Mesnevî</i> ⁵	1602	Halveti	Mensur
Abdullah Bosnevî	<i>Şerh-i Manzûm-ı Cezîre-i Mesnevî</i> ⁶	1628	Melami	Manzum
Cevrî İbrahîm	<i>Aynü'l-Füyûz ve Hall-i Tahkîkât</i> ⁷	1647	Mevlevî	Manzum
Şeyh Gâlib	<i>Semahâtu Lema'âtı Bahru'l-Ma'nevi bi-Şerhi Cezîreti'l-Mesnevî</i> ⁸	1791	Mevlevî	Mensur

“Cezîre-i Mesnevî ve Şerhlerine Göre Mevlevî Sülukü” başlıklı bir doktora tezi hazırlayan Ali Çoban, yukarıda adları verilen beş adet *CM* şerhine göre Mevlevî sülukü üzerinde durmuştur. Tezde *CM* ve şerhlerinin şekil ve muhtevası üzerinde ayrıca durulmuş bu bağlamda *CM*'nin konu başlıkları çıkarılmıştır (bk. Çoban, 2014, s. 76-77). Sîneçâk ve Bosnevî'nin eserlerindeki konu başlıkları karşılıklı olarak incelenmiştir. Sîneçâk'ın *CM*'sinde otuz beş, Bosnevî'nin şerhinde ise otuz üç konu başlığı bulunmaktadır. *CM*'deki “Der beyân-ı tâlibân ki ez ilm-i ilâhî be-âlem-i sun' üftâde end ber müceb-i hubbu'l-vatan mine'l-îmân ve vatan-hâ-yı aslî-i hod mî-talebend” ve “Der beyân-ı terk-i dünyâ” başlıkları Bosnevî şerhinde yer almaz. “Der beyân-ı bî-derkî-i müstemi'ân= Anlayışsız dinleyiciler hakkında” başlığı hem *CM*, hem de *ŞCM*'deki ikinci sıradadır.

Cezîre-i Mesnevî'nin Manzum Şerhi⁹

Çalışmanın bu bölümünde “Der beyân-ı bî-derkî-i müstemi'ân” başlıklı bölüm üzerinde durulmuştur. Eseri daha iyi tanımak ve anlamak için önce eserin giriş bölümünden 28 beyit verilmiş, sonra konumuzla ilgili bölümdeki beyitlerin tamamı günümüz Türkçesine çevrilerek aktarılmıştır. Böylece *ŞCM*'nin el yazması nüshalarına müracaat edilerek elde edilen bu metinde daha önceki okumalarda görülen hatalar tashih edilmiştir. Eserin hatime bölümündeki 28 beyit verilmiş, bu bölümdeki beyitlerden yola çıkarak eser ve

⁵ Bu eser üzerinde Seda Uysal Bozaslan (2016) tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.

⁶ Bu eser üzerinde Mehmet Malik Bankır (2004) tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.

⁷ Bu eser üzerinde Selahaddin Hidayetoğlu (1986), Simge Sakarya ve Yeliz Alkaya (2018) tarafından birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.

⁸ Bu eser üzerinde Mahmut Arslantürk (1996) tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır. Eser, Turgut Karabey vd. tarafından yayımlanmıştır (Erzurum 1996).

⁹ Eserin metin kısmı, Beyazıt Kütüphanesi 9262 (Bosnevî, ts.ç); Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa, 528 (Bosnevî, ts.b); Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi 3417 No.lu yazma nüshalardan (Bosnevî, ts.a) ve M. Malik Bankır'ın hazırlayıp metin bankasında sunduğu doktora tezinden istifade edilerek oluşturulmuştur. Bankır, Beyazıt Kütüphanesi 9262 No.lu nüshayı esas almıştır. Bankırın istimal etmediği bir başka nüshaya (NP) daha müracaat edilerek tashih edilerek düzeltilen metinde okuma hataları en aza indirilmiştir.

müellifi hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Metinler sunulduktan sonra “dinleme” ile ilgili terminoloji üzerinde tahlilî bir değerlendirme yapılmıştır.

ŞERH-İ MANZÛM-I CEZÎRE-İ MEŞNEVÎ¹⁰

Giriş (28 Beyit)

1.	Haçka hâmd olsun ki mübdî kâ'inât Ol durur hem hâlîk-ı mevt ü hayât
2.	Hem şalât ile selâm olsun 'atâ Haç Resûli Muştafâ'ya dâ'imâ
3.	Âline olsun dahı aşhâbına Tabi'îne cümle hem ahbâbına
4.	Bilgil iy cân âşikârâ vü nihân Var-idi bir 'ârif-i her dü cihân
5.	Mevlevîler içre bir kâmil vücûd 'Ârif-i billâh bir şâhib-şühûd
6.	Mâsivâ âlâyışinden kalbi pâk Şâdik 'âşik ismi Yûsuf Sîneçâk
7.	Meşnevî'den cild-i şeşden intiâb Eylemişdi muhtaşar bir hoş kitâb
8.	Üç yüz altmış altı ¹¹ beyt ihrâc idüp Her birin lü'lü-i fark-ı tâc idüp
9.	Nâmı beyt ü her biri bir ulu şeh Nâmı katre her biri bir ulu nehr
10.	Tesmiye kılmış o merd-i ma'nevî Ol kitâb için <i>Cezîre Meşnevî</i>
11.	Meşnevî deryâdur adasıdur ol Meşnevî neydür ü şâdâsıdur ol
12.	Pes yine bir merd-i fâzıl mevlevî Vâkıf-ı esrâr u râz-ı meşnevî
13.	K'aña ' İlmî dirler idi hâş u 'âm Merd-i kâmil idi hem şâhib-keîâm
14.	Pes bu üç yüz altmışaltı beyti ol Döndürüp Türkiye göstermişdi yol
15.	Tercüme kılmışdı hem şerh u beyân Müşkilâtın hâll idüp kılmış 'ayân
16.	Anı şerh itmişdi ya'nî neşr ile Yazmış idi muktezâ-yı 'aşr ile

¹⁰ [B1b, HM1b, NP1b]. Varak ve beyit numaraları B (Beyazıt Kütüphanesi 9262) ve NP (Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa, 528) nüshasına göredir.

¹¹ İki yüz yirmi üç HM. HM nüshası eksik bir nüshadır ve iki yüz yirmi üç beytin şerhini muhtevîdir.

17. [*]	*(HM2a) Biz de dâmânı idüben der-miyân Nazm ile kılduk anı şerh u beyân
18	Bir güzel şerh aña yazduķ nazm-ile Kim okunduķça şafâ virsün dile
19. [*]	*(B2a) (NP2a) Fehmümüz deñlü idüp esrârı keşf Cândan itdüķ rüy-ı ol dildârı keşf
20.	Varidât-ı haķķı yazduķ iy fetâ Hoş bilüp anı 'inâyât-ı Hudâ
21.	Mevhibât-ı Hazret-i Bârî'yi biz Yazduķ itdüķ halka dildârıyi biz
22.	'Âşıkân-ı şâdıķâne bezl-i şevķ Eyleyüp bağışladuk envâ'-ı zevķ
23.	Ehl-i tevhîd 'ârifâne çok kelâm Dilden itdüķ nazm u gönderdüķ selâm
24.	Umaruz anlar da ide bezl-i luţf Hoş göreler baş ¹² ideler nezl-i luţf
25.	Dâmen-i 'afv ile setr idüp kuşûr İdeler tekmîl eger varsa küsûr
26.	Örteler zellât-ı elfâzum benüm Dutalar çok yirine azum benüm
27.	Kim bu 'Abdullâh fakîr-i Bosnevî Mazhar-i eltâf-ı râz-i <i>Mesnevî</i>
28.	Çokluk 'ilme itmemişdür iştiğâl Keşf-i haķdur sözleri virmiş maķâl

DER-BEYÂN-I BÎ-DERKÎ-İ MÜSTEMİ'ÂN¹³¹⁴¹⁵

373.	1/18. Ey dirîğâ ger¹⁴ turâ güncâ budî Tâ zi cânem şerh-i dil peydâ şodî	ای دریغا مر ترا گنجا بدی تا ز جانم شرح دل پیدا شدی ¹⁵
------	---	---

¹² baş: bezl HM

¹³ baş: bezl HM

¹⁴ [B11b, HM12a, NP10a] Eserdeki toplam konu başlığı sayısı, otuz üçtür. Birinci bölümde Mesnevî'nin ilk 18 beytinin şerhine yer verilmiştir. İkinci konu "Dinleyicilerin anlayış kıtlığı/ anlayışsız dinleyiciler" hakkındadır. Bu başlık altında, Sineçâk'ın Mesnevî'den seçtiği 8 beyit, Bosnevî tarafından 119 beyit hâlinde şerh edilmiştir. Sineçâk, Mesnevî'nin birinci defterinden altı, ikinci ve dördüncü defterinden birer beyit seçerek "dinleme" ile ilgili bölümü oluşturmuş, Bosnevî de Mesnevî'den seçilen bu beyitleri manzum olarak şerh etmiştir.

¹⁵ ger: mer. *Mesnevî-i Ma'nevî*

374.	Ey dirîgâ ¹⁶ sende şağmaqlık ola Siffiden a'lâya ağmaqlık ola	<i>Ey dinleyici! Sende, sağma ve aşağıdan yukarıya ağma kabiliyeti olmalı.</i>
375.	(NP10b) Fehm ü 'akluñ olsa vâsi' ey dirîg Yağduraydum hikmeti saña çü mîg	<i>Eğer, anlayışın geniş olsaydı sana sağanak sağanak hikmet yağdırır- dım.</i>
376.	Şerh-i dil cânumdan olup âşikâr Oladı şeh-bâz-ı kalbüne şikâr	<i>Gönül şerhi yüreğimden aşikâr olup kalbinin doğan kuşuna av oldu.</i>
377.	Degme kes setr-i Hüdâyı bilemez Degme kes derde devâyı bilemez	<i>Avam (bayağı sıradan insan) Hu- da 'yı gizlemeyi ve derde devanın ne olduğunu bilemez.</i>
378.	Er kes alur hikmet-i Hâk'dan naşib Çok muhib var lîk nâdirdür habîb	<i>Ancak havas, (er kişi) hakkın hik- metinden nasip alabilir. Sevgili çok lakin gerçek sevgili nadirdir.</i>
379.	Degme kes itmez taħammül râza bil Degme tende zâhir olmaz nûr-ı dil ¹⁷	<i>Bil ki avam sırta tahammül etmez. Sıradan bedende gönül nuru belirmez.</i>
380.	Fil yükine ħar taħammül idemez ¹⁸ Karga 'anķâ ile seyre gidemez	<i>Filin yükünü eşek kaldıramaz. Karga (avam) anka (havas) kuşuyla yarışamaz.</i>
381.	Serçe 'anķâ lokmasından boğulur Peşşe bâduñ gelmesinden yoğ olur	<i>Anka 'nın yediği lokmayı serçe yi- yemez, boğulur. Azıcık rüzgâr esse sivrisinek kaybolur.</i>
382.	Şerh-i dil 'anķâlaruñ zâdi durur Ehl-i kevneynün hem irşâdi durur	<i>Gönlün izahı Anka azığı, yemeği- dir. Hem dünya hem ukba ehlinin irşadıdır.</i>
383.	Hâzm idimez anı her bir ħurde murğ Şu şığar arğa begüm miķdâr-i arğ	<i>Her küçük kuş bu büyük lokmayı hazmedemez. Zira ancak arkin hac- mi kadar arka su verebilirsin.</i>
384.	Şığacaķ deñlüce toğar şerh-i dil Zâhir olur herkese fehmince bil	<i>Gönlün izahı, dinleyicinin anlayı- şına göre olur. Herkese anladiğı kadarı zâhir olur yani herkes kendi kabının hacmine göre alır.</i>
385.	Ne ķadar fehmi bol ise ol ķadar Zâhir olısar aña setri ķadar	<i>Anlayışı ne kadar geniş olursa ve ne kadar sır saklama kabiliyeti varsa ona anlayışı ve sır saklaması kadar mana görünecektir.</i>

¹⁶ Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

¹⁷ "Çok yazık, eyvahlar olsun" anlamındaki "dirîgâ" kelimesinin anlamı genişleyerek seslenme dinleyene yöneltilmiştir.

¹⁸ Bu mısra: - B

386.	1/19. K'in suhan şîrest der pistân-ı cân Bî-keşende hoş ne-mî gerded revân	این سخن شیرست در بیستان جان بی کشنده خوش نمی‌گردد روان ¹⁹
387.	Kim bu sözler südi cânda sed durur Çekicisiz cân memesinde tûrur	<i>Canda saklı olan bu söz sütleri, çekicisi olmazsa can memesinde durur.</i>
388.	Çekicisi olmayıcağ akmaz ol Emici lâzım duta aqmağa yol	<i>Anne sütü gibi besleyici bu sözler çekicisi, emicisi olmayınca akmaz.</i>
389.	Pes gerekdür süde tâlib bir şabî Çeke südi süd aqa tola lebi	<i>Sonra, süt isteyen açılmış bir sabi gerek ki ağlayarak istediğinde ağzı sütle dolsun.</i>
390.	Çün gele bir tâlib 'âşık ortaya Haşıl olur işi qalmaz erteye	<i>Zira arzulu istekli bir âşık ortaya çıkarsa, talebine kısa sürede karşılık görür. Aksi hâlde iş ertelenir.</i>
391.	'Ârifân şadri ki pürdür şîr-i râz Hem dahı sırr u ma'ânî vü remâz	<i>Âriflerin göğsü gizli sır sütü ile doludur. Hem göğsünde sır; mana ve remizler vardır.</i>
392.	Çün ire râzı çekici bir mürîd Cüş ider şîr-i ma'ânî ey ferîd	<i>Zira sır çekici, emici bir mürîd (âşık, tâlip) gelirse ârifin göğsün- deki mana sütü coşmaya, taşmaya başlar.</i>
393.	Şîr-i hikmet içicisi çün gele 'İrğ-ı dil taşup aña meyyâl ola	<i>Zira hikmet sütüne tâlip içici olur- sa, ârifin gönül arki taşarak içiciye meyleder.</i>
394.	Südveş aqa aña Rabbânî 'ulûm Dağı haqqânî ma'ânî vü fühûm	<i>O zaman, Rabbanî ilimler, doğru anlam ve manalar süt gibi muhata- ba doğru akmaya başlar.</i>
395.	Ol ma'ânî-i İlâhiyye dilâ Bâğ-ı dilden aqa küşeveş aña	<i>Ey gönül, o İlâhî manalar gönül bağından her yere akmalı.</i>
396.	(NP11a) 'Âlem-i cândan aqup ol teşneyi İde iskâ ya'nî ol dil-deşneyi	<i>Can âleminden akıp gelen hayatî manalar, susamışları teskin etmeli.</i>
397.	Çün talebde tâlibân olmaya germ Ol süd akmaz aqmasına ire şerm ²⁰	<i>Talep etmekte talebeler sıcak olma- yınca akmasına perde çekilen o süt akmaz.</i>
398.	Pes mürîdân dâ'imâ teşne gerek Hikmet âşâmına dil-deşne gerek	<i>Sonra, muhatap yani müritler hik- met gıdasına karşı, açlık susuzluk- larını daima hissetmeli.</i>

¹⁹ Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

²⁰ Bu beyit: - B

399.	Dâ'imâ olup murâkıb rûz u şeb 'Ârifândan diñleye söz bâ-edeb	<i>Muhatap, gece gündüz devamlı mu- rakabede olmalı, âriflerden edeple söz dinlemeli.</i>
400.	Tâ o sözlerden olup gönli kavî Kurtula şüretten ola ma'nevî	<i>Gönlü o sözlerle kuvvetlenen mu- hatap, cismin ağırlığından kurtulup ruhun hayat mertebesine yüksele- bilir.</i>
401.	Hikmet aqvâli südi kuvvet vire Sâlike kim tîzde maşşûda ire	<i>Süt gibi hikmetli sözler sâlike kuvvet vermeli ki hemen maksuda ulaşsın.</i>
402.	1/20. Müstemi' çün teşne vü cûyende şod Vâ'iz er mürde boved gûyende şod	مستمع چون تشنه و جوینده شد واعظ ار مرده بود گوینده شد²¹
403.	Müstemi' çün teşne cûyende ola Vâ'iz olsa mürde gûyende ola	<i>Dinleyici, susamış ve istekli olmalı. Vâiz, istekli dinleyici olursa her hâlükârda konuşur.</i>
404.	Diñleyici diñleye çün zevk ile Vâ'iz olmuş olsa söyler şevk ile	<i>Dinleyici zevk ile dinlerse, vâiz şevk ile söyler.</i>
405.	Gûş-ı cânla çün ma'ânî diñlene Ol zamân zevk-ı ma'ânî añlana	<i>Anlamak ve zevkine varmak için, manalar can kulağıyla dinlenmeli.</i>
406.	Gûş-ı cânla diñleye çün teşnegân Şadr-ı nâşihdan hikem olur revân	<i>Nâsîh'in göğsündeki hikmetler, can kulağıyla dinleyen arzulu dinleyici- lere akmaya başlar.</i>
407.	Sır ki şadrınıñ anuñ maħfî idi Taşraya aқа levenşeş ey fidî	<i>Ey dinleme arzusu olan fedakâr arkadaş! Sırlar nâsîhin göğsünde saklıdır. Sen istekli olursan esrar, süt gibi dışarı taşar.</i>
408.	Ol ma'ârif kim o şadr içre nihân Olmayınca olmaz elbette 'ayân	<i>İlim ve mârifet, şadr içinde saklan- mazsa ayan olmaz, ortaya çıkmaz. Konuşmacı dolu olmalı!</i>
409.	Diñleyici olıcaқ ey cân-ı men Söyleyici neşr ider şevk ile fen	<i>Ey benim canım! Dinleyici aşkla dinlerse söyleyici şevkle ilmini neşr eder.</i>
410.	Diñleyici olmayıcaқ söz kalur Söyleyici bu melâl u lâl olur	<i>İstekli arzulu dinleyici olmazsa konuşmacı huzursuz olur ve söyle- yeceğini unuttur.</i>
411.	Olmayıcaқ müşteri la'l ü güher İtmek ızhâr u çıkarmaқdur zarar	<i>Müşterisi olmayınca mücevheri ortaya çıkarmak doğru değildir, çünkü zayi olur.</i>

²¹ Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

412.	[B12b] Zîrâ kıymetsiz olur boncuk gibi Kıymet aňlamaz öñünde dik lebi	<i>Kıymeti bilinmeyen, müşterisi olmayan mücevher horoz gagası önündeki boncuk (inci) gibidir.</i>
413.	Dürre-i şadır içinde tursun dürr-i kâl Dökme baytar öñüne dürr ü le'âl	<i>Öyleyse, söz incisi göğüs kafesinde dursun, dışarı atma. Mücevheri baytara gösterme, kıymetini takdir edemez. Sarrafa göster.</i>
414.	Dağma dürr ü güheri güş-i hâra Güş-i hâda dürr aşılmağ nâsere	<i>Eşegin kulağına altın taksan, eşek yine eşektir. Eşegin kulağına küpe takmak, abesle iştigaldır.</i>
415.	Har kulağı içre mengüş uya mı Mühre nedür dürr nedür har tuya mı	<i>Eşegin kulağına küpe hiç yakışır mı? Eşek, mühreyle (cam boncuk) mücevherin değerini ayırt edebilir mi?</i>
416.	Belki dür mühre yirinde kalısar Çünkü dürri har kulağı alısar	<i>Şüphesiz inci, boncuk değerinde kalacaktır; çünkü inciyi eşegin kulağına astın.</i>
417.	(NP11b) Harlara lâzım semer paldüm durur Hem ağır yük ol ki şâfi kum durur	<i>Safi kum taşımak için eşeğe lazım olan semer, palan ve kayış kemerdir.</i>
418.	Şîr ü dürr yirine aña vir 'alaf Ol 'alafı kılson evkâtın telef	<i>Süt ve inci takı yerine ona saman ver; onunla oyalansın.</i>
419.	Göster en'âma pes en'âmiyyeti Adama gösterme hayvâniyyeti	<i>Hayvana hayvan, insana insan muamelesi yap. İnsana hayvan muamelesi yapma.</i>
420.	Virgil insânlıktan insâna haber Cân olana söyle cânandan eşer	<i>İnsana insanlıktan haber ver. Canı olana canandan eser söyle. "Deyim: Kulağına küpe olmak. Söz incidir. Bu inci anlayışlı muhatapın kulağının süsüdür."</i>
421.	1/21. Müstemi' çûn tâze âyed bî-melâl Şad zebân gerded be-goften güng ü lâl	<i>مستمع چون تازه آید بی‌ملال صد زبان گردد به گفتن گنگ و لال²²</i>
422.	Çûn şetâretle irişe müstemi' Ya'nî şâd u bî-melâl u müctemi'	<i>Dinleyici şen ve mutlu bir yüzle konuşmacıya muhatap olmalı ve sevinçli, gamsız ve toplu hâlde bulunmalıdır.</i>
423.	Çünkü o dilsüz olan yüz dil dilâ Hoş beyân u söylemekliğe gele	<i>Böylece iletişim gönülden gönle olur ve konuşmacı güzel konuşmaya başlar.</i>

²² Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

424.	Çü bürûdet müstemi‘ göstermeye Söyleyici kavlini kıstırmaya	<i>Dinleyici soğuk davranmamalı, söyleyicinin sözünü kesip onu zor durumda bırakmamalıdır.</i>
425.	Çûn gele şevk u şegabla tâze-rû Söyleyici söze gele ey ulu	<i>Ey muhterem! Söyleyicinin konuşmasına başlaması için, dinleyicinin şevkli, arzulu istekli ve güler yüzlü olması gerekir.</i>
426.	Söyleyici dahı şevke geliser Lâl olan dilleri nâîk olisar	<i>Bu durumda, konuşmacı şevke gelecek ve susan dilleri konuşmaya başlayacaktır.</i>
427.	Müstemi‘nüñ cezbesi gâlib durur Nâşîhuñ aqvâlini câlib durur	<i>Dinleyicinin cezbezi, çekiciliği gâlibtir. Konuşmacının sözlerini çeker.</i>
428.	Müstemi‘ diyiciyi söyletdürür Nefh ü barmaq daqqı nâyı ötdürür	<i>Nefes ve parmakların vuruşu ney’i öttürdüğü gibi, dinleyici de konuşmacıyı söylettirir.</i>
429.	Cezb idendür âbı dâ’im teşnegân Teşneliklerden olan dil-deşnegân	<i>Her zaman, suyu cezbeden susuzlardır. Susuzluktan gönlü paramparça olanlar suyun kıymetini bilir. “Yemek aç olana verilir.”</i>
430.	1/22. Çûn der-âyed mahremî dîr ez kezend Ser güşâyed²³ ân setîrân rûy-bend	چون در آید محرمی دور از گزند برگشایند آن ستیران روی بند²⁴
431.	(B13a) Çûn kapımdan gele mahrem enderûn Ya‘nî ‘âşık kim zarardandur bîrûn	<i>Mahremim kapımdan içeri girebilir. Âşık mahremimdir, zarar vermez o zarardan uzaktır.</i>
432.	Cân u göñli görmemiş ola ziyân Hem-dem olmamış ola bâ şûriyân	<i>Âşığın canı ve gönlü hasar görmemiş olmalı, gösteriştten hoşlanana- larla dost olmamış olmalı.</i>
433.	Münkirânla ülfet itmemiş ola Körler ile yola gitmemiş ola	<i>İnkârcılarla dostluk kurmamış olmalı, körlerle yola gitmemiş olmalı.</i>
434.	Aña mestûrân-ı ma‘nî baş açar Gelmesinden şanma kim anlar kaçar	<i>Âşıka gizli manalar açılır. Sanma ki gelmesinden onlar kaçar.</i>
435.	Sırrıma mahrem olan çûn içerü Gire kapımdan açarlar aña rû	<i>Sırrıma mahrem olanlar kapımdan içeri girebilir. Mana sırları ona açılır.</i>
436.	Halvet-i dilde olan mestûregân Yek-be-yek ol ‘âşıka olur ‘ayân	<i>Gönül halvetinde olan kapalı manalar, teker teker o âşığa görünmeye başlar.</i>

²³ Ber-güşâyend: *Mesnevî-i Ma‘nevî*

²⁴ Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

437.	Ol 'arûsân-ı ma'ânî karşılar Ol muhibb-i şâdıķı bâ-hüsn ü fer	<i>O sâdıķ âşığı, güzel süslenmiş mana gelinleri karşılar.</i>
438.	(NP12a) Ol İlahî râz u Hâķķânî hikem Âşıkâr olur aña bî-keyf ü kem	<i>İlahî hikmetler ve sırlar; tam olarak ona aşıkâr olur.</i>
439.	Mevc urup mânend-i yem dilden aña Karşusına zâhir olurlar dilâ	<i>Ey gönül, okyanus gibi dalgalanıp gönülden coşan manalar âşığın karşısında zâhir olur.</i>
440.	Bağş idüp her biri aña nûr u fer Mağv ider qalbinde var ise keder	<i>Hakiki hikmet ve İlahî sırların her biri ona nur ve ışık olur. Âşığın kal- binde keder varsa gider, üzüntüsü biter.</i>
441.	1/23. Çünkü nâ-mağrem der-âyed ez derem Perde der pinhân şevend ehl-i harem	چونک نامحرم در آید از درم پرده در پنهان شوند اهل حرم ²⁵
442.	Çünkü nâ-mağrem kapumdan içerü Gire tura halvetüm içre örü	<i>Çünkü nâ-mağrem kapımdan içeri girip, halvethânemde ayakta dursa...</i>
443.	Perde içine girür ehl-i harem Gizlenür ol bed-gümândan lâ-cerem	<i>Ev halkı perde arkasına gizlenir; o hayırsıza görünmemeye çalışır.</i>
444.	Çünkü münkir ire gire halvete Gelmez âb-kâr-i ma'ânî celvete	<i>Çünkü münkir halvete girerse, mana sâkileri celvete gelmez.</i>
445.	Ol yabanluya gözükmeyler olar Perdenüñ bendini sökmezler olar	<i>O manalar; yabancılara görünme- mek için perdenin arkasında durur; dışarı çıkmazlar.</i>
446.	Qalür âb-kâr-i ma'ânî muhtefi Görmez anları o münkir ey şafî	<i>Ey saf (arkadaş), mana sâkisi gizlendiği için o münkir o manaları hiç göremez.</i>
447.	1/24. Çünkü zâğân hayme ber behmen* zedend Bülbülân hâmuş²⁶ şodend ü ten zedend	چونک زاغان خیمه بر بهمن زدند بلیلان پنهان شدند و تن زدند ²⁷

²⁵ Rûmî, 666/1268, s. 117. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar1/sh117>

* Behmen: Orta kış ayı, Şubat Bahman, İran ve Afganistan'ın resmi takvimi olan Güneş Hicri takviminin on birinci ve sondan bir önceki ayıdır. Bahman'ın otuz günü vardır. Gregoryen takviminin Ocak ayında başlar ve Şubat ayında sona erer. Ay, Kova burcuna eş değerdir. Bahman, kışın ikinci ayıdır ve onu Esfand izlemektedir. (Behmen ki orta kış ayıdır ki gâyet sovuğdan ibâretdür. İlmî, Şerh-i Cezîre, haz. Mengüç, 2005, s. 88.

²⁶ hâmuş: pinhân. *Mesnevî-i Ma'nevî*.

²⁷ Rûmî, 666/1268, s. 1. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar2/sh1>

448.	Çûn kış üzre kargalar kurdı otak Bülbülân yapıdı sükût üzre yataç	<i>Zemheri’de kargalar otağını kurdu, ötmeye başladılar. Bülbüller ise sessizlik uykusuna daldılar.</i>
449.	Çünkü geçdi gül nihânî bülbülân Epsem oldı kesdiler zâr u figân	<i>Gül faslı, bahar eyyamı sona erince, bülbüller feryat, figanı kesip sustular.</i>
450.	(B13b) Çûn kış irdi kim nihân-ı zâğ odur Nekbet-i ravzât u bâğ u râğ odur	<i>Karganın onda gizlendiği kış ayı geldi. Bu bağ ve bahçe için bir talihsizliktir.</i>
451.	Döndi kapladı bürüdet ‘âlemi Epsem oldı bülbülân kesdi demi	<i>Yine kış geldi, âlemi soğuk kapladı. Bülbüller epsem oldu, sesi kesti.</i>
452.	Karğadan şol âdemilerdür murâd K’olmadılar gülşen-i ‘irfânda şâd	<i>Karğadan murat şu insanlardır ki onlar irfan bahçesinde mesut olmadılar.</i>
453.	‘İlm-i Rabbânîden olup bî-naşîb Kaldılar şûretde ma’nîsiz garîb	<i>Rabbânî ilimden nasipsiz olanlar surette manasız, garip kaldılar. Görüntü var mana yok.</i>
454.	Olmayıp bildükleri hem Hakk için Belki oldı ol şenâyî halk için	<i>Hem bildikleri hak ve hakikat na- mına olmayıp yaptıkları övgülerin hepsi halk için oldu.</i>
455.	‘Ucb u pindâr ola hâşıl anlara Mâl-ı dünyâ ola vâşıl anlara	<i>Onlara gurur ve böbürlenme hâsıl ola. Onlara dünya malı ulaşsın.</i>
456.	Şekl-i ‘âlem şekl-i şeyhîde olup Şad riyâ vü ‘ucb u kibr ile tölup	<i>Âlem, ihtiyar şeyh şekline girip içi yüz riya, gurur ve kibir ile dolup...</i>
457.	Dâm idüp kâmil meşâyih şûretin Gizleyüp anda niçe bed-sîretin	<i>Kâmil meşâyih görüntüsü, bir tuzak olup o görüntü altında birçok kötü huy gizlenmektedir.</i>
458.	Aldayıp miskînleri ümmileri Cübbe vü destâr ile bil ey perî	<i>O müteşeyyih, cübbe ve sarık ile saf olan miskin ve câhilleri kandırmak- tadır. Ey sevgili aldanma.</i>
459.	(NP12b) Cîfe-i dünyâ için idüp riyâ Ney şeker şekline girüp bu riyâ	<i>Dünya leşi için ikiyüzlü davran- makta; bu riyayı şeker kamışı olarak takdim etmektedir.</i>
460.	Mekr ü tezvîrûñ kurup otağını Kıldı pür hîleyle cân yatağını	<i>Hile ve aldatma çadırını kurdu, can yatağı hîleyle dopdolu oldu.</i>
461.	Neşr-i kibr ü naşvet ü enfâs-ı serd Eyleyüp töldurdılar dünyâyı berd	<i>Çevresine kibir ve gurur saçan o müteşeyyihler, soğuk nefesiyle dünyayı doldurdular.</i>

462.	Niçe germ 'andel dilini döndürüp Niçe bülbüller fiğânın diñdürüp	<i>Nice iyilerin gönlünü çalıp, nice bülbüllerin fiğanını dindirip, sesini kesip...</i>
463.	Ƙapladılar derd ile mü'minleri Ƙıldılar pür derd ile mü'minleri	<i>Müminleri derle doldurup onları sıkıntıya boğdular.</i>
464.	Yolların urup olaruñ yek-be-yek Dillerin taşdan eşedd itdi vü pek	<i>Tek tek onların (ehl-i imanın) yo- lunu kesip gönüllerini taştan daha sert yaptılar.</i>
465.	Tâ ebed bulmaya germiyyet olar Dâ'imâ isteye sermiyyet olar	<i>Onlar ebediyyen sıcaklık bulmaya, daima soğukluk isteye ve bulalar.</i>
466.	Halkı şavudup şovuk enfâs ile Şunmadılar 'aşğ keremi taş ile	<i>Tas dolusu aşğ ikram etmeleri gerekirken, soğuk tavırlarla halkı hakikatten uzaklaştırdılar.</i>
467.	Tâ eridüp ol şovuk 'irfânları Akıdaydı âb-ı Ƙalb u cânları	<i>Keşke bilgileriyle önce soğuk tabiatlarını, donuk enaniyetlerini eritebilseler; sonra ihlâsla hayat suyunu sunabilselerdi.</i>
468.	Ahmağ u ehl-i 'avâmî lâ-cerem Evliyâ meclislerinden Ƙıldı kem	<i>Belli ki, bilgisiz cahil halkı hakir görüp âlimler meclisinden uzaklaş- tırdılar.</i>
469.	(B14a) Dûr u mahrûm itdiler pes anları Meclis-i Hâğdan o bî-dermânları	<i>Neticede, onları hak meclislerinden uzaklaştırıp hakikatten mahrum ederek dermansız bıraktılar.</i>
470.	Gördiler ol hâli çünkim evliyâ Ƙ'itmiş istilâ begüm ehl-i riyâ	<i>Beyim! Gerçek veliler, şeyh geçinen gösteriş ehlinin dünyaya hükmetti- ğini gördüler.</i>
471.	Lâ-cerem bülbülveş epsem oldılar Ehl-i derde gizlüce em oldılar	<i>Şüphesiz, bülbül gibi sustular ama gizlice dert ehlinin yaralarını teda- vi ettiler.</i>
472.	Ol kışa mensûb Ƙargalarla bil Urmadı dem bülbülân-ı ehl-i dil	<i>Gönül ehlinin bülbülleri, kışın orta- lıkta dolanan kargalarla hem-dem olmadılar;</i>
473.	Söylemeyüp anlara esrâr u râz Oldılar mağfice ba'za dil-nüvâz	<i>Sırlarını onlara açmadılar. Gizlice bazılarının gönlünü aldılar.</i>
474.	1/25. Müstemi' hufte'st kûteh kon hiğâb Ey hağfîb in nağş kim zen ber turâb²⁸	مستمع خفتست كوته كن خطاب ای خطیب این نقش كم كن تو بر آب²⁹

²⁸ kim zen ber turâb: kim kon tu ber âb. *Mesnevî-i Ma'nevî*.

²⁹ Rûmî, 666/1268, s. 43. <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/daftar4/sh43>

475.	Diñleyenler huftedür söz kışşa it Uyanuklar cânibine togru git	<i>Dinleyiciler uyumuştur; sözü fazla uzatma, uyanıklar canibine doğru git, onlarla muhatap ol.</i>
476.	Uyanuklara kılursañ kıl hitâb Ey hañfîb urma bu nağşî ber turâb	<i>Ey hatip! Konuşursan uyanıklarla konuş, çünkü kum üzerine resim yaparsan emeğin boşa gider.</i>
477.	Diñleyici uyuyıcağ söz ne nef Kıl sükût eylemegil şavtuñî ref	<i>Uyuyan dinleyiciye söz fayda etmez. Onlara karşı sen de sükût et, sesini yükseltmen anlamsızdır.</i>
478.	Ma'niden hazz ide mi şuret-perest Himmet-âli ola mı süflî vü pest	<i>Suret-perest olanlar manadan hiç haz alır mı? Düşkün ve alçak olanlar âli himmetli olabilir mi?</i>
479.	Ey hañfîb urma yire bu nağşî sen Hikmeti kılmaz kabûl ehl-i beden	<i>Ey hatip! Boşa yorulma, sadece bedenini düşünen suret-perestler, hikmeti kabul etmezler.</i>
480.	(NP13a) Yire nağşî urma olur pür gubâr Ġam görür irişecek ağıyâra yâr	<i>Yere resim çizersen üzeri toz toprak olur, bir süre sonra silinir. Sevgili başkalarıyla birlikte olursa çok zarar görür.</i>
481.	Diñleyici dünya âlâyişine Bulaşup düşmiş cihân teşvişine	<i>Dinleyici, gösteriş meraklısı olmuş, sadece dünyalık işlerle meşgul olmaktadır.</i>
482.	Ġubb-ı dünyâ ile nağş-ı mâsivâ Aldayupdur onları ey bî-nevâ	<i>Ey canım! Dünya sevgisi ve masiva cazibesi onları çok kötü aldatmıştır.</i>
483.	Uyumuşlardur o gâfletde kamu Ġubb-ı mâl u câh içinde ey ulu	<i>Ey ulu kişi! Mal ve makam sevgisi herkesi etkilemiş ve halk gâflet uykusuna dalmıştır.</i>
484.	Ġâfletüñ otağı cân u dillerin Kılayup setr eylemiş menzillerin	<i>Gâflet çadırı onların gönüllerini kaplayıp menzillerini gizlemiştir.</i>
485.	Mağşad u mağşûda düşüp perde ol Anları uğratmış ulu derde ol	<i>Gâflet otağı yollarını kapatmış ve onları büyük bir derde uğratmıştır.</i>
486.	Epsem olğıl imdi ey nâşih hañfîb Ġağ kelâmın söyleme ey 'andelîb	<i>Ey nasihatçi hatip, ey bülbül! Sus, hakikati her zaman, her yerde, herkese söyleme.</i>
487.	Evliyânüñ sırrını kıılma beyân Anlara ey vâiz-i devr-i zamân	<i>Ey devrin vâizi! Ehil olmayana, gâflet perdesine dalmışlara evliyanın sırrını açma.</i>
488.	(B14b) Ġağ kelâmın münkirâna söylemek Âb u Ġâk üzre begüm nağş eylemek	<i>Ehil olmayanlara hakikati açıklamak su ve toprağa resim çizmek gibidir.</i>

489.	Nağş urmak âba 'âkıllık degül Toprak üzre meşk kâmillik degül	<i>Suya resim çizmek (iyi ressam olsa da) toprak üzerine yazı yazmak (iyi hattat olsa da) akıl kârı değil.</i>
490.	Kim şu dutmaz nağş toprak toz ider Virmegil 'irfân şafâsına keder	<i>Çünkü harika bir sanat eseri de olsa resim su üzerinde durmaz ve toprakta kaybolur. İrfan sefasını kederlendirme.</i>
491.	Şu aqıtma 'âleme kış var iken Gül saçusın saçma kâ'imken diken	<i>Mevsim kış ise bahçeyi sulama, dikenliğe gül saçma.</i>
492.	Kim şovuk açıcı suyu toñdurur Münkirân cârî beyânı diñdürür	<i>Ki, kış soğuklarının suyu dondurmaması gibi, söz anlamaz nâ-ehiller de konuşmacıyı susturur.</i>
493.	Söz hemân zâyi' olur müşkil sükût Hikmetün bahrine tal mânend-i hût	<i>Dinlemeyenlere karşı söz söylersen konuşman zayı olur, sus ve balık gibi hikmet bahrine dal.</i>
494.	Sâkin ol deryâda çıkma taşraya Lüb şafâsın kıl yürünme kışraya	<i>Deryada sakin ol, dışarı çıkma. özün safasını bul kabukla meşgul olma.</i>
495.	Tâ ki incitmeye berrîler seni Ya'nî erbâb-ı riyâ mâ ve menî	<i>Ta ki, karadaki riya erbabı, seni ve senin gibi akli başında olanları incitmeye.</i>

ĤÂTİME (28 Beyit)³⁰

9070.	Mesken iken baña gülzâr-ı ferâğ Bâğ-ı hâmuşî iken câna turağ
9071.	Ya'nî şerh-i Meşnevî'den soñra ben İtmiyorken nesneye keşf-i dehen
9072.	Ba'de şerh-i cild-i şâlîş Meşnevî Yazmıyorken nesne hiç iy Ma'nevî
9073.	Çekmiş iken baş ferâgat ceybine Yazmıyorken fâş şühûduñ gaybına
9074.	İtmiyorken ya'nî keşf ü fetḥ-i râz Yazmıyorken hikmet ü sırr u remâz
9075. (B243b)	Bir muḥibb aqdâmı virdi baña şevk Şöyle k'andan kalb u cânım taldı zevk
9076.	Pes anuñ aqdâmı ile bâ-ḥuşû' Bu cezîre nazmına kıldum şürû'

³⁰ [B243a, NP217a]

9077.	Sa'y u iqdâm ile cehd-i tâm ile Silk-i nazma anı getürdüm bile
9078.	Hân Murâd' uñ devletinde oldı nazm İtmeye kimse bu nazmı qadha 'azm
9079.	Luţfidur anuñ çü baħr u âfitâb Pes o şeh nâmına nazm oldı kitâb
9080.	Hakq'a şad ħamd u şenâ oldı tamâm Devlet-i şehde bu nüşham ey hümâm
9081.	Ya'nî kim Sulţân Murâd 'aşrında ben Eyledüm tanzîm bu nazmı be-fen
9082.	Sâyesinde buldı tab'um kuvveti Luţf-ı Hak'la yardım itdi devleti
9083.	Kim bu nazmı böyle tekmîl eyledüm Nârumı envâra tebdîl eyledüm
9084.	Biz bu deñlü itdük izhâr-i hüner Kim dilerse artucaq dizsün güher
9085.	Meblağ-ı 'ilm ü bizâ'am üzre ben 'Acz ile neşr eyledüm bu deñlü fen
9086.	İsteyen itsün ziyâde keşf-i râz İtmesün hiç ictinâb u ihtirâz
9087.	Biz ta'arruz itmezüz aña şehâ Eylerüz sulţâna bil dilden du'â
9088.	Bizüm işimiz du'â-yı şeh durur Şâha itmeyen du'â güm-reh durur
9089.	Bu zemîn turdukça dursun Hân Murâd Ya'nî sürsün salţanat Sulţân Murâd
9090. (NP218a)	Dünya turdukça o sulţân-ı zamân Devlet içre dâyim olsun şâdmân
9091.	Tâ ki dâyirdür bu mâh u âfitâb 'Ömri olsun tâze baħt u 'izzî tâb
9092.	Tâ ki dâyirdür kıbâb-i bî-sütûn Ĥânedân-ı salţanat olsun maşûn
9093.	Arta günden güne 'izz ü rif'ati Görmeye a'dâ yedinden âfeti
9094. (B244a)	Eylerüm ihvân u yârândan recâ Kılalar nazmum okundıkça du'â

9095.	Her oğundıkça bu Türkî meşnevî Yâd ola hayr ile 'Abdî Bosnevî
9096.	Her kim anı hayr ile yâd eyleye Dü cihânda Hağ anı şâd eyleye
9097.	Çün nazmum işbu resme virdi âl Düşdi pes târif-i nazm-i bî-bedel Sene: 1038/1629 Temm
	Hudâ û-râ ber-efzâyed merâtib Ki h'âned Fâtîha der-hağğ-ı kâtib ³¹

“Dinleme”yle İlgili Terminoloji: Burada, dinlemeyle ilgili terminoloji üzerinde durulmaktadır. ŞCM'nin birinci bölümünde “dinleme ve konuşma” ile ilgili Türkçe terminoloji dikkat çekici yoğunluktadır. Bu bölümde şair, iletişimin temel öğelerinden biri olan “Dinleyici” ile ilgili on, “Konuşmacı” ile ilgili altı farklı kelime kullanmıştır. Arapça kökenli “müstemi” ile birlikte aynı manayı çağrıştıran “dinleyici”, “çekici”, “emici”, “içici” kelimelerini kullanmıştır. Aynı şekilde “konuşmacı”yla ilgili olarak da Arapça kökenli “hatip, nâsih, vâiz” kelimeleriyle birlikte aynı manadaki “diyici, söyleyici” terimlerini kullanmak suretiyle anlatımı güçlendirmiş, üslubu renklendirmiştir. “Müstemi diyiciyi söyletdürür” mısraî şairin konuyla ilgili en vezic ifadelerinden biridir.

ŞCM'nin bu bölümünde, modern iletişim çarkının ana unsurları olan “kaynak”, “mesaj” ve “alıcı” ilgili kelime kadrosu şöyledir:³¹

KAYNAK	MESAJ	ALICI
Mütekellim Konuşmacı Hatip (Şeyh)	Gönül sırrını açma	Muhatap Dinleyici Mürîd, Talebe
Diyici Hatîb (Ey hatîb, Ey andelîb) Nâsih (Nâsih hatîb) Nâtik Söyleyici (5) Vâ'iz (2) (Ey vâ'iz-i devr-i zamân)	Tahammül Hikmet Anlayışsız dinleyici Gerçek müstemi (Ehl-i dil) Gerçek muhatap Gerçek hatip Müteşeyyih (Ehl-i riya) Ehil ve ehil olmayan dinleyici	Çekici Dinleyen Dinleyici (5) Emici Ey dirîğ İçici Mürîd Müstemi (8) Müşterî Tâlib

³¹ Kâtibin duası: “Kâtib hakkında kim bir Fatiha bağışlarsa Allah onun mertebesini yüceltsin.”

Dinlemeyle İlgili Ana Temalar

Beyitlerde dinleme adabıyla ilgili anahtar kelime ve ana temalar şöyledir:

1/18 Şerh-i dil; Tahammül; Anka, karga, serçe, peşşe; Kapasite; Muhatap (Anlayışı kıt veya geniş); Su, ark; Sır saklama; Avam, havas.	1/19 Söz, süt; Çekici söz, can memesi, emici; Aç susuz çocuk, süt; Ârif, âşık, tâlip; Hikmet sütü, Rabbanî ulûm, Susamış mürit; Dinleme, söz ve edep; Suret, mana.
1/20 Müstemi (Teşne dinleyici); Gûş-ı canla dinleme; Vâiz, Nâsîh (Âlim konuşmacı); Söz incisi, sadr, dinleyici; Anlayışsız dinleyici, eşek benzetmesi; Eşek için; saman, palan, yük; İnsan için; süt, inci, can.	1/21 Müstemi; Şevkli, istekli, arzulu, güler yüz- lü, gönüllü, soğuk değil; Ney, nefes, parmak; Diyici, müstemi; Su, susuz.
1/22 Mahrem muhatap: Âşık; Sır, sır saklama; Halvet, mana gelini; Aydınlanma.	1/23 Nâ-mahrem, ehl-i harem; Perde, gizlenme; Mana sakisi.
1/24 Karga, Otak (Kış), Bülbül (Bahar, Gül); Müteşeyyih (Ehl-i riya); Gerçek Şeyh (Ehl-i dil);	1/25 Genel dinleyici (gaflet uykusunda); Özel dinleyici (uyanık); Ehil olmayanla konuşmak, suya resim çiz- mek, toprağa yazı yazmak gibidir.

Değerlendirme

Bosnalı Abdullah ŞCM'nin giriş bölümünde eseriyle ilgili özetle şu bilgileri vermiştir: “Mevlevî âlimlerden Yusuf Sîneçâk, Mesnevî'den 366 beyit seçmiş ve konularına göre tasnif etmiştir. Adı beyt (ev) ama her biri âdeta büyük bir şehir, ismi damla ama her biri sanki bir ulu nehirdir. Mana eri Sîneçâk oluşturduğu esere *Cezîre-i Mesnevî* adını koymuştur. Mesnevî bir okyanustur, *Cezîre* o okyanusta bir ada; *Mesnevî* bir ney'dir, *Cezîre* o neyin sedasıdır. (Bizden önce İlmî adlı âlim bir zat onu mensur şerh etmişti.) Biz de manzum olarak şerh ve beyan ettik. Gönle safa vermesi için nazım tekniğini kullandım ve güzel bir şerh yazdım. Mesnevî'deki sırların lütfuna mazhar olmuş olan bu

fakir yani Bosnalı Abdullah, çoğunlukla ilmini ortaya koymamış, ilham olarak keşfettiği hakikatleri kaleme almıştır.”

Eserin anlayışsız dinleyicilerle ilgili bölümünde *Cezîre-i Mesnevî'den* seçilen 8 beyit Bosnevî tarafından 119 beyitle manzum olarak şerh edilmiştir. İzah edilen beyitlerde dinlemeyle ilgili ana tema ve konular özetle şöyledir:

1/18.

Ey dirîgâ sende sağmaqlık ola

Siflîden a'lâya ağmaqlık ola

Bosnevî bu beyitle Mevlânâ'nın beytini şerhe başlamış, ilmi süte benzererek dinleyicide sağma kabiliyetinin olması gerektiğini vurgulamıştır. Gönül şerhine herkes tahammül edemez. Gönlün izahına tahammül etmek her kişinin değil, er kişinin kârıdır. Bu bölümde temsilî anlatım tarzı dikkat çekmektedir. Tahammül noktasında anka, havâssı; karga, serçe, peşşe de avâmı temsil etmektedir. Ark ve su örneğindeki gibi, muhataba kapasitesi kadar yükleme yapabilirsin, fazlası zarardır. Modern eğitimde de öğrencinin kapasitesine göre yükleme yapılabilir, fazlası zarardır.

1/19.

Kim bu sözler südi cânda sed durur

Çekicisiz cân memesinde turur

Beytiyle şerhe başlayan Bosnevî, sözleri can memesinin sütüne benzetmektedir. Sütü emecek istekli yavru olmazsa süt kendiliğinden akamaz. Anne sütü muhtaç yavru için ne kadar lüzumlu ve besleyici ise, Rabbanî ilimler ve hikmet de insan için o kadar değerlidir. Açlığını hisseden ve isteyen çocuğa süt verildiği gibi, hikmet de arzu ve istekli olana verilmelidir. Susamış talebe hikmete istekli olabilir. Açlığını hisseden öğrenci söz ve edepten hisse alabilir. Dinleyici gönüllü ve istekli olursa sözden anlar, isteksiz olursa anlamaz.

1/20.

Müstemi' çûn teşne cûyende ola

Vâ'iz olsa mürde gûyende ola

Beytiyle şerhe başlayan Bosnevî, dinleyicinin susamış olması gerektiğini vurgulamaktadır. Susamış dinleyici karşısında konuşmacı mutlaka ilmini izhar eder. Dinleyici can kulağıyla dinlemelidir. Hoca göğsündeki söz incisini her zaman çıkarmaz. Anlayışsız dinleyici eşekten farksızdır. Eşeğin kulağına küpe taksan o bunun farkına bile varmaz. Söz incisi insan kulağına yakışır. Dinleyici hakikaten insan olmalı, anlayış sahibi olmalıdır. Tasavvufi anlayışta dört göz vardır. Kafa gözü (iki), kalp gözü ve akıl gözü. “Gözünü dört aç” dikkatli bak, anlamına gelir. Bunun gibi öğrenci dersi dört kulakla dinlemelidir.

Kafa kulağı (iki), akıl kulağı ve can kulağı. Dilimizdeki “Can kulağıyla dinle” deyimini çok dikkatli dinle, anlamına gelmektedir. Öğrenci dinlemeye istekli ve arzulu ise motivasyona dayalı dinleme gerçekleşir.

1/21.

Çûn şefâretle iriše müstemi‘

Ya‘nî şâd u bî-melâl u müctemi‘

Beytiyle şerhe başlayan Bosnevî, dinleyicinin konuşmacı karşısındaki tavırının nasıl olması gerektiğini izah eder. Dinleyici şevkli, istekli, arzulu, güler yüzlü, gönüllü olmalı, soğuk olmamalıdır. Dinleyici gerçekten âşık, susuzluktan yanmış olmalıdır. Ney’in anlamlı ses çıkarması için nefes ve parmak ne kadar lüzumlu ise, konuşmacının güzel konuşabilmesi de tamamen dinleyiciye bağlıdır. Şair bu gerçeği veciz bir şekilde şöyle dile getirir:

Müstemi‘ diyiciyi söyletdürür

Nefh ü barmağ dağkî nâyı ötdürür

Yani, dinleyici konuşmacıyı konuşturur, nefes ve parmakların Ney’i öttürdüğü gibi.

1/22-23.

Çûn kâpumdan gele maḥrem enderûn

Ya‘nî ‘âşık kim zârardandır bîrûn

Beytiyle şerhe başlayan Bosnevî, bu bölümde aşkı öne çıkarır. Ona göre dinleyici samimi olmalı, âşık olmalıdır. Gerçek muhatap, sadık âşıktır. O, sır saklamayı bilir. Evliyanın sırrı mahrem olana açılır, namahrem bu sırta vâkıf olamaz. Âlimin göğsündeki sırlı manaları ehil olan dinleyici ortaya çıkarır. O manalar, nazlı gelin gibidir herkese görünmez, herkes o manaları keşfedemez. Harem ehli olan gerçek dostlar, mana sâkîsinin sunduğu abıhayatı içebilirler. Tasavvufî öğretilerde müridin öğrenme azmi aşka başlıdır. Aşk olmazsa şevk olmaz, şevk olmazsa marifet artmaz.

1/24.

Çûn kış üzre kârgalar kurdı otak

Bülbülân yapıdı sükût üzre yatak

Bu beyitteki mesajlar ve nasihatler daha çok hatip içindir. Gerçek evliya ve sahtesini birbirinden ayırmak gerekir. Burada gösteriş ehli olan ve sözleriyle davranışları birbirini tutmayan müteşeyyih eleştirilmekte ve kargaya benzetilmektedir. Klasik şiirde olumsuz çağrışım yapan karga, daha çok kış aylarında ortaya çıkmakta çirkin sesiyle durmadan ötmekte, başka hayvanların seslerini bastırmaktadır. Burada gerçek şeyh ise bülbüle benzetilmektedir. Klasik şiirde

bülbül, olumlu çağrışım uyandıran bir kuş türüdür. Bahar mevsiminde ortaya çıkması, güle âşık olması, aşkını samimi bir şekilde ilan etmesi ve sesinin güzelliğiyle şöhret bulmuştur. Karga gibi gösteriş meraklısı sahte şeyhler tenkit edilmekte, bülbül gibi gönül ehli samimi evliyaya rağbet edilmesi istenmektedir.

1/25.

Dinleyenler huftedür söz kışşa it

Uyanıklar cânibine toğru git

Uyuyan dinleyici pasif dinleyici olduğu için konuşmacıya muhatap olamaz. Konuşmacı uyanıklara söz dinletebilir. Bu beyit şerh edilirken “ehl-i dil” ve “münkir” iki dinleyici grubunun özellikleri açıklanmıştır. Ehil olmayan dinleyici genel dinleyicidir, gaflet uykusuna dalmıştır. Onun gönlü dünya sevgisiyle doludur. Ehil dinleyici, gönüllü ve özel dinleyicidir. Bu gruba giren dinleyiciler, her an uyanıktır. Ehil olmayan dinleyici ile konuşmak, suya resim çizmek, toprağa yazı yazmak gibidir.

ŞCM'nin hatime bölümünde şairin ismi Abdî Bosnevî olarak geçmektedir. Eserin H. 1038'de Sultan 4. Murâd Han devrinde yazıldığı hatimedeki tarih beytinden anlaşılmaktadır. Bosnalı Abdî Abullah, eserin hâtime bölümünde özetle şu değerlendirmeleri yapmıştır: “Bu eser, Sultan 4. Murad Han (1623-1640) devrinde manzum olarak şerh edildi. Bu nazmı kimse eleştirmeye yeltenmesin. Kardeşlerimden ve dostlarımdan rica ederim ki bu manzumeyi okudukça bana dua etsinler. Farsça bilmeyenler de anlasın diye eseri Türkçe yazdım. Bu Türkçe mesnevî okudukça Abdî Bosnevî hayırla yâd edilsin. Onu hayırla yâd edenleri Cenab-ı Hak iki cihanda şad eylesin. Nazmım bu sahaya yüksek bir değer kattığı için, “**Nazm-ı bî-bedel=1038/1628**” tarihiyle son buldu.

Sonuç

Giriş bölümünde de ifade edildiği gibi çalışmanın temel amacı; ŞCM'nin 119 beyitten oluşan dinlemeyle ilgili bölümünün tashihli sağlam tam metnini ortaya koymak, beyitlerin dil içi çevirisini yaptıktan sonra elde edilen bulguları yorumlamaktır. ŞCM'nin dinlemeyle ilgili bir bölümü metin tashihi yapılarak yeniden okunmuş, Bosnevî'nin eserinden “dinleme” konusunun işlendiği bölüm seçilerek incelenmiştir. Bu bağlamda “*Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*” adlı eserdeki tasavvufî yorumlara dikkat çekilmiştir. Mesnevî'den sekiz beyit ve şerhinin incelenmesinden sonra “dinleme, dinleme adabı ve anlama” konularında şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Talebenin gayesi terakki etmek olmalıdır. Burada gayret, çaba ve çalışmak ön plandadır. Emek veren neticeyi alır, çalışmayan yerinde sayar. Terakki etmek isteyen çaba sarfetmelidir.

2. Anlayışsız dinleyicinin başta kendisi olmak üzere kimseye bir faydası yoktur. İsteksiz dinleyiciye zorla anlatmaya çalışmak, zaman israfıdır. Talebenin anlayışı kıt olmamalıdır.
3. Herkes sır saklayamaz, talebe sır saklayabilmeli, yüksek hissiyata sahip olmalı, dirayetli, tahammüllü olmalıdır. Arkın hacmine göre su verebilirsin, konuşmacı alıcının kapasitesine göre konuşmalı veya muhatap kabını genişletmelidir.
4. Söz, besleyici ana sütü gibidir; çekici, emici yani muhatap ve dinleyici ister. Talebede aşk, şevk ve heyecan eksilmemelidir. Talebe, gece gündüz devamlı murakabede olmalı, âriflerden söz dinlemeli, edep öğrenmelidir. Çünkü söz bilgiyi, edep görgüyü artırır. Öğretimle birlikte eğitim de almalıdır.
5. Talebe, susamış ve istekli olmalıdır. Hoca, istekli dinleyici karşısında her hâlükârda konuşur. Dinleyici zevk ile dinlerse, vaiz şevk ile söyler. Anlamak ve zevkine varmak için, manalar can kulağıyla dinlenmelidir. Dinleyici aşkla dinlerse söyleyici şevkle ilmini neşr eder. İstekli, arzulu dinleyici olmazsa konuşmacı huzursuz olur ve söyleyeceğini unuttur. Ey hatip, müşterisi olmayınca mücevheri ortaya çıkarmak doğru değildir, çünkü zayi olur. Öyleyse, söz incisi göğüs kafesinde dursun, dışarı atma. Mücevheri baytara gösterme, kıymetini takdir edemez. Sarrafa göstermelisin. Eşeğin kulağına altın taksan, eşek yine eşektir. Eşeğin kulağına altın küpe takmak abesle iştigaldir. Söz incisi anlayışlı muhatapın kulağının süsüdür. Bu yüzden muhatap anlayışlı olmalıdır.
6. Talebe şen ve mutlu bir yüzle hocaya muhatap olmalı ve sevinçli, gamsız ve toplu hâlde bulunmalıdır. Böylece iletişim gönülden gönle olur ve konuşmacı güzel konuşmaya başlar. Dinleyici soğuk davranmamalı, söyleyicinin sözünü kesip onu zor durumda bırakmamalıdır. Söyleyicinin konuşmasına başlaması için, dinleyicinin şevkli, arzulu istekli ve güler yüzlü olması şarttır. Dinleyicinin cezbezi, çekiciliği galiptir, konuşmacının sözlerini çeker. Nefes ve parmakların “ney”i öttürmesi gibi dinleyici de konuşmacıyı söylettirir. Her zaman suyu cezbeden susuzlardır. Susuzluktan gönlü paramparça olmayanlar suyun kıymetini bilemez. Yemek aç olana verilir. “Müstemi diyiciyi söylettirir” yani konuşmacıyı söyleten, konuşturan da dinleyicidir.
7. Talebe, âşık olmalıdır. Mânen dirayetli olmalı, enaniyeti terk etmelidir. Arkadaş seçimine çok dikkat etmeli, ehil olmalı, sır saklamayı bilmelidir. Hoca da sadık âşık olmalıdır. Keşke âlimler bilgileriyle önce soğuk tabiatlarını, donuk enanietlerini eritebilseler sonra ihlâsla hayat suyunu sunabilselerdi. Çünkü nefsinin ıslah etmeyen başkasını ıslah edemez.

8. Talebe, uyanık olmalıdır. Uyuyan dinleyiciye söz fayda etmez. Ey hoca, onlara karşı sen de sükût et, sesini yükseltmen anlamsızdır. Ey nasihatçi, hakikati her zaman, her yerde, herkese söyleme. Ehil olmaya, gaflet perdesine dalmışlara evliyanın sırrını açma. Ehil olmayanlara hakikati açıklamak su ve toprağa resim çizmek gibidir. Kış soğuklarının suyu dondurması gibi, söz anlamaz nâ-ehiller de konuşmacıyı susturur.

Sonuç olarak; dinleyici ve konuşmacı ehil, inançlı ve bir olmalıdır. Kalp, ruh, nefis ve aklın da kulağı vardır. İyi bir dinleyici olmak ve etkin dinlemek için kafa kulağı ile dinlemenin yanı sıra kalp, ruh, nefis ve aklın kulağı da açık olmalı ve bu duygular hep birlikte manaya müteveccih olmalıdır. Çağlar üstü bir eser olan *Mesnevi*'yi günümüz insanının istifadesine sunma yollarını araştırmalı ve bulmalıyız. Bu çalışmayla bizim yaptığımız okyanustan bir damla mesabesinde. Bu yorumların modern çağda geçerlik ve uygulanabilirliği konusu üzerinde durulmalı ve konu, dinleme eğitimi uzmanlarınca daha detaylı bir şekilde ele alınmalıdır. Bu konuda batıdan yapılan çeviri ve kitaplarda daha çok mesele maddi yönden ele alınmakta ve değerlendirilmektedir. Bu araştırmada anlama tekniklerinin birincilerinden olan “dinleme”yle ilgili olarak Mevlânâ'nın *Mesnevi*'si ve Bosnevi'nin şerhi bağlamında akıl, ruh ve kalbin hatta nefsin de devreye sokulması gerektiği vurgulanmış ve tam anlamının gerçekleşmesi için tüm vücutla dinlemenin, manevi duyguları işletmenin ne kadar önemli olduğu vurgulanmıştır.

Etik Beyan Bu makalenin hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Etik Komite Onayı Araştırmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Mali Destek Araştırma için herhangi bir mali destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması Yazar, çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Ethical Statement It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this article and that all the sources used have been properly cited.

Ethical Committee Approval Ethical committee approval is not required for this research.

Funding This research received no external funding.

Conflicts of Interest The author declares no conflicts of interest in this study.

Kısaltmalar

- bk. Bakınız
 CM *Cezîre-i Mesnevî*
 ŞCM *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*

Kaynakça

- Akçay, A. (Ed.). (2018). *Dinleme / izleme eğitimi*. Nobel Akademik.
- Alkaya, Y. (2018). *Cevrî Hall-i Tahkikât ve 'Aynü'l-Füyûz inceleme- metin (1b-36b)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arslantürk, M. (1996). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî inceleme-transkripsiyon-indeks*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aytan, T. (Ed.). (2022). *Etkinliklerle dinleme eğitim*. Pegem Akademi.
- Bankır, M. (2004). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî inceleme-metin-sözlük. 2 Cilt*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bankır, M. (2005). Te'lif ve tercüme bir eser: Şerh-i Cezîre-i Mesnevî. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi Şinasi Tekin Özel Sayısı*, 27, 155-168.
- Bankır, M. (2009). *Abdullah Bosnevî Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Metin Bankası.
- Benzer, A. (2021). *Dinleme eğitimi - üst düzey düşünme becerileri ve dinleme stratejilerine dayalı etkinliklerle*. Nobel Akademik.
- Bosnevî, A. (ts.a). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Yazma No. 3417. Süleymaniye Kütüphanesi Hacı Mahmut Efendi Koleksiyonu, İstanbul, Türkiye. <http://www.yazmalar.gov.tr/>
- Bosnevî, A. (ts.b). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Yazma No. 528. Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Koleksiyonu, İstanbul, Türkiye. <http://www.yazmalar.gov.tr/>
- Bosnevî, A. (ts.c). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Yazma No. 6854. Gazi Hüsrev Begova Kütüphanesi, Saraybosna, Bosna-Hersek.
- Bosnevî, A. (ts.ç). *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî*. Yazma No. 9262. Beyazıt Devlet Kütüphanesi, İstanbul, Türkiye. <http://www.yazmalar.gov.tr/>
- Bursalı, M. T. (1333). *Osmanlı müellifleri*. Matbaa-i Âmire.
- Çoban, A. (2014). *Yusuf Sineçak'ın Cezîre-i Mesnevîsi ve şerhleri mukayeseli tahlil*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirel, Ş. (2007). Mevlânâ'nın Mesnevî şerhleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5(10), 469-504.
- Doğan, S. (2014, Mayıs 26-28). Mesnevî'de eğitim yöntemi ve pedagojik yaklaşımlar. *Türk Dünyası Bilgeler Zirvesi: Gönül Sultanları Buluşması* içinde (s. 345-369). Eskişehir 2013 Türk Dünyası Kültür Başkenti Ajansı (TDKB). <http://bilgelerzirvesi.org> adresinden alınmıştır.

- Doğan, Y. (2022). *Dinleme eğitimi*. Pegem Akademi.
- Güleç, İ. (2004). Türk Edebiyatında Cezîre-i Mesnevî şerhleri. *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*, 14, 159-179.
- Güleç, İ. (2009). Dağılmış incileri toplamaya yardım etmek: Şerh tasnifi meselesine küçük bir katkı. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume*, 4(6), 213-230.
- Hidayetoğlu, S. (1986). *Cevrî'nin Aynü'l-füyûz adlı eserinin tenkidli metni*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kara, M. (1988). Abdullah Bosnevî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm ansiklopedisi* içinde (C 1, s. 87). Türkiye Diyanet Vakfı. <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdullah-bosnevi> adresinden alınmıştır.
- Karabey, T., Vanlıoğlu, M. ve Atalay, M. (1996). *Şeyh Gâlib Şerh-i Ceziretü'l-Mesnevî*. Atatürk Üniversitesi.
- Karagöl, E. (Ed.). (2021). *Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde dinleme becerisi*. Pegem Akademi.
- Kardaş, M. N. (Ed.). (2020). *Dinleme eğitimi*. Pegem Akademi.
- Kartal, A. (1994). Bursa'da Bosnalı bir Melami Abdullah Bosnevî. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 6(1), 297-311.
- Kavruk, H., & Sönmez, H. (2010). Ahmed-i Da'i'nin Vasiyyet-Name-i Nuşirvân'ındaki eğitici değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 8(20), 171-199.
- Mengüç, H. T. (2005). *İlmî Mehmed Dede'nin Cezîre-i Mesnevî şerhi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özbay, M. (2009). *Anlama teknikleri II. dinleme eğitimi*. Öncü Kitap.
- Rûmî, M. C. (666/1268). *Mesnevî-i Ma'nevî (Far)*. ganjoor.net: <https://ganjoor.net/moulavi/masnavi/> adresinden alınmıştır.
- Sakarya, S. (2018). *Cevrî ve 'Aynü'l-Füyûz inceleme-metin (37a-70b)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tatlı, B. (2005). Fusûsü'l-Hikem Şârihi Abdullah-ı Bosnevî'ye (ö. 1054/1644) ait bir risâle: er-Risâle Fî Temessülü Cibrîl. *Tasavvuf: İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 6(15), 301-310.
- Uysal Bozaslan, S. (2016). *Abdülmecid Sivasî'nin Şerh-i Cezîre-i Mesnevî'si (metin-inceleme) ve Yûsuf-ı Sineçâk'in Cezîre-i Mesnevî'sinin Türkçe şerhleri (karşılaştırma-sadeleştirilmiş ortak metin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, Y. (2020). Mesnevî'den günümüze ışık tutan etik yönetim düsturları. *Sayıştay Dergisi*, 33(118), 41-69.
- Ünal, K. (2019). *Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin Fihi Ma Fih'inde dört temel dil becerisi unsurlarının kullanımı*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak: Uşak Üniversitesi: Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yeniterzi, E. (2007). Mesnevî'de söze ve konuşmaya dair konular. *Selçuk Üniversitesi Mevlana Araştırmaları Dergisi*, 1, 45-69.

Extended Summary

Abdullah Bosnevî (d.1644) completed his primary education in his birthplace, Bosnia, and then completed his madrasa education in Istanbul. He completed his education in Bursa, Egypt, Hejaz, Damascus and Konya and became famous as “Şârih-i Fûsus”. He has nearly sixty works. Bosnevî died in Konya in 1644 and was buried near Sadreddin Konevi’s grave upon his will. As it is known, Mevlânâ Celaleddîn-i Rûmî (d.1273) wrote his Mesnevî in Persian, following the conventions of the period. Both at the time it was written and in the following centuries, many translations and commentaries were made from the Mesnevî to Turkish, since it was not sufficiently understood by those who did not know Persian. “Cezîre-i Mesnevî” is the work of a sufi person named Yûsuf Sîneçâk (d.1546), one of the great Mevlevî. Cezîre-i Mesnevî consists of three hundred and sixty-six couplets and is an anthological selection from Mevlânâ’s Mesnevî. Sîneçâk’s work has been annotated and explained by different people at different times. Abdullah Bosnevî (d.1644) and İbrahim Cevrî (d.1654) commented on Cezîre-i Mesnevî in verse; İlmî Dede (d.1611), Abdülmecid Sivasi (d.1639) and Şeyh Galib (d.1799) also commented in prose. Abdullah’s commentary consists of a total of 9097 couplets, and this work was completed in 1628. Mevlânâ’s Masnavi begins with the words “bishnev=listen”. Therefore, both Sîneçâk and other masnavi commentators have particularly focused on the subject of “listening”. Bosnevî commented on eight couplets titled “der beyân-ı bî-derkî-i müstemi’an”. We can translate this title into Turkish as “the listener’s lack of understanding or the unsympathetic listeners”. Here, important lessons are given on the qualities of the listeners and on the etiquette of listening. Poet Abdullah explains the characteristics that the speaker and the listener should have here. He also explains speech and conversation etiquette. In this study, some parts of Abdullah Bosnevî’s Şerh-i Cezîre-i Mesnevî were re-read and analyzed. Especially the part of the work, which contains important information about listening education, was read again by referring to the manuscripts of the work. The part of Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, which consists of 119 couplets, was translated into today’s Turkish, and this translation was written opposite the couplets. After the evaluations of the texts, the study was completed by writing the conclusion and bibliography section.

After examining the eight couplets selected from Mevlânâ and the commentary of Bosnevî, the following conclusions were reached on “listening, listening education, understanding”:

The student’s aim should be to progress, his understanding should not be limited. Not everyone can keep secrets, the student must be able to keep secrets, have high feelings, and be tolerant. You can give water according to the volume of the arc, the orator should speak according to the capacity of the recipient or expand the addressee’s container.

The word is like mughaddi mother’s milk; it should be attractive, absorbing and requires interlocutor and listener. The student should have love, enthusiasm and excitement. The student should be constantly awake day and night, listen to the wise

men and learn good manners. Because speech increases knowledge and decency increases manners. In addition to teaching, there should be education as well.

The student must be thirsty and eager. In any case, the teacher speaks before an eager audience. If the listener listens with pleasure, the preacher speaks with enthusiasm. The stories should be listened to wholeheartedly. If the addressee listens with love, the speaker spreads his knowledge enthusiastically. If there is no willing interlocutor, the speaker becomes restless and forgets what he is going to say. O orator, it is not right to reveal the jewel when there is no customer, because it will be lost. So keep the pearl in the rib cage, don't throw it out. Do not show the jewel to the veterinarian, he cannot appreciate its value. You have to show it to the "sarraf". If you hang gold on the ear of a donkey, the donkey is still a donkey. Hanging gold earrings in a donkey's ear is an absurd activity. The pearl of the word is the adornment of the ear of the understanding interlocutor. Therefore, the addressee should be understanding.

The student should deal with the teacher with a cheerful and happy face and should be happy, carefree and collective. Thus, the communication is from the heart to the heart and the speaker begins to speak well. The listener should not act coldly, interrupt the speaker and put him in a difficult situation. For the speaker to start his speech, the listener must be enthusiastic and smiling. The charm of the listener prevails, it attracts the words of the speaker. Just as the breath and fingers make the "ney" speak, the listener also makes the speaker sing. It is the thirsty who always attract water. Those whose hearts are not shattered by thirst cannot appreciate water. Food is given to the hungry.

The student must fall in love. He must be spiritually resilient and abandon his belief. He should be very careful in choosing friends, he should be competent, he should know how to keep secrets. The teacher must also be a faithful lover. If only the scholars could first melt their cold nature and dull envy with their knowledge, and then offer the water of life with sincerity. Because one who does not correct his soul cannot correct another.

The student should be alert. Words are of no use to the sleeping listener. O teacher, keep quiet against them, it is meaningless to raise your voice. Don't tell the truth to everyone, anywhere, anytime. Do not reveal the secret of saints to those who are incompetent and immersed in the veil of heedlessness. Explaining the truth to the incompetent is like drawing a picture on water and earth. Just as the cold of winter freezes the water, disobedient people silence the speaker.

In conclusion, we can say that the validity and applicability of these interpretations in the modern age should be emphasized and this issue should be discussed in more detail by the experts.

